

EMINESCU ÎN LITERATURA DE LIMBĂ MAGHIARĂ

BURA LÁSZLÓ

Cel mai strălucit fenomen al literaturii române, Mihai Eminescu este totodată unul dintre cei mai mari poeți ai lumii. Nu e de mirare, dacă poeziile lui și-au găsit întotdeauna drumul spre inimile cititorilor maghiari.

Istoricii literari și criticii îl numesc și poetul tinereții. Poate fi oare de mirare, dacă și tineretul maghiar se interesează tot mai mult de poezia lui Eminescu?

Mulți cititori maghiari au citit operele lui, fapt căruia i se poate atribui și apariția multor traduceri din opera sa.

Istoria literaturii maghiare și-a simțit datoria ca să ia în seamă poeziile lui Eminescu traduse în limba maghiară, și să le prelucreze din punct de vedere bibliografic. Dintre aceste bibliografii amintim doar cele mai importante, și anume bibliografia lui Réthy Andor, apărută în revista *Igaz szó* nr. 5 din anul 1964 (p. 850—872); completată pe parcurs și cuprinsă sub titlul *Eminescu în limba maghiară*, în volumul de traduceri intitulat *Eminescu költeményei* (Poeziile lui M. Eminescu), publicat de Editura Literară în 1966 (p. 663—691). A doua bibliografie este cea întocmită de Domokos Sámuel, apărută în renumita sa operă, *Bibliografia maghiară a literaturii române*, editată de Editura Kriterion. Cartea lui Domokos prelucrează bibliografia maghiară a literaturii române de la 1831 până în anul 1970.

Dintre 1 700 de pagini ale acestei opere paginile bibliografice referitoare la Eminescu sunt în număr de 87. / vol. I. 438—478, (de la 1831 până în 1960), vol. II. 437—484 (de la 1961 până la 1970). Această cantitate uriașă de traduceri este o dovadă a prieteniei dintre cele două popoare.

Nu avem intenția de a lua în seamă în întregime cantitatea imensă a traducerilor apărute, amintim doar datele lor cele mai importante. Până în 1970 au apărut 15 volume independente, 52 de antologii cuprinzând poeziile lui Eminescu. În 63 de reviste și 46 de ziare au fost publicate în limba maghiară 264 de poezii ale lui Eminescu.

Au apărut peste 300 de studii, articole și note în volume referitoare la opera lui Mihai Eminescu, totodată 16 analize literare ale operei eminesciene. Între acestea se înșiră din județul nostru două publicații dintre cele două războaie mondiale, revista pentru copii intitulată *Cimbora* (Camarad), redactată de scriitorul Benedek Elek și ziarul *Haladás* (Progres) din Carei, iar în prezent cotidianul *Szatmári Hirlap*.

Traducerea operei eminesciene este continuă în zilele noastre, totuși considerăm necesar periodizarea acestui proces în două etape, limita lor fiind data eliberării țării noastre.

Traducerile din opera lui Eminescu, după rezultatele cercetărilor din ultimii ani (vezi descoperirile lui Teofil Pugnariu publicate sub titlul Prima traducere maghiară din Eminescu, Korunk, 1964. 10: 456—8), n-au apărut după moartea poetului, cum se știa până acum, ci încă în timpul vieții lui. Prima tălmăcire a publicat-o Sándor József, Atât de fragedă (*Cseresznyeja fehér virága*) în numărul din 25 decembrie 1885 al gazetei clujene Kolozsvári Közlöny, apoi Laurențiu Bran, sub pseudonimul Szamosújvári, a publicat cinci traduceri în gazeta Szilágy-Somlyó, în anul 1899, în ordinea următoare: De ce nu-mi vii (*Miért nem jössz?*), Melancholie (*Melancholia*), Departe sunt de tine (*Távol tőled*), Despărțirea (*Elválás*) și Povestea teiului (*Bűvös vadász*).

Cu toate că meritul primei traduceri de Eminescu îi revine lui Sándor József, cele mai multe traduceri se datoresc lui Laurențiu Bran, care le-a publicat mai târziu și în volum. La aprecierea traducerilor trebuie să avem în vedere că laudabila lui intenție de a populariza pe Eminescu în limba maghiară nu a fost susținută de talentul poetic necesar sarcinii pe care a luat asupra-și. Totuși traduceri de Bran ating media nivelului primelor traduceri din limba română, atât în privința fidelității textului cât și în cea a formei poetice.

În mare măsură același lucru îl putem spune și despre următorii traducători din opera lui Eminescu: despre Dux Armin, Mihai Pervu și despre traducătorul cel mai activ, Szöcs Géza. Tot din pana acestor traducători au ieșit și primele articole și studii în limba maghiară despre Eminescu. Cu mult mai bogată și mai documentată este teza de doctorat a lui Elie Cristea publicată în 1895.

Primele traduceri și articole scrise despre Eminescu în limba maghiară sunt o dovadă că admiratorii lui entuziaști s-au străduit să dea o traducere demnă de original, descoperind publicului maghiar măreția lui poetică.

Fără îndoială, aceste traduceri de început au contribuit la cunoașterea mai profundă a poeziei lui Eminescu de către cititorii maghiari după primul război mondial. Și cât de mare a fost interesul față de poet ne-a arătat observația lui Szöcs Géza că, după publicarea studiilor sale, cititorii l-au rugat prin scrisori să le facă cunoscute mai pe larg poeziile celui mai mare poet român.

Dintre traducătorii lui Eminescu din primii 50 de ani de după moartea lui traduceri cele mai reușite, cele mai artistice se datoresc poetului sătmărean Dsida Jenő, și a poetei Berde Maria din Târgu-Mureș. Dsida Jenő le-a publicat poeziile traduse de el în volumul său *Angyalok citeráján* (Pe țitera ingerilor), în anul 1933.

Traducerea artistică a operei lui Eminescu s-a putut dezvolta remarcabil în anii de după eliberare. Aceasta era perioada de când opera poetului a fost interpretată mai complet, când, datorită cercetărilor de istorie literară ale lui G. Călinescu și ale academicianului Perpessiciu, datorită constatărilor publicate de Tudor Vianu și de Silviu Iosifescu cititorii de azi primesc un portret complet și adevărat al poetului.

Până în perioada amintită proza lui Eminescu a fost umbrită adânc de opera sa lirică. Soarta prozei lui era a copilului vitreg.

Se începe totodată prelucrarea operei eminesciene rămasă în manuscris, manuscrise de aproape de 15 000 de pagini.

În aceste împrejurări apare în 1950 volumul de poezii, traducerea poeziilor alese, cu intenția de a da un portret comprehensiv despre poezia eminesciană. Totodată volumul selecționat apărut în 1955 publică poezii din opera postumă a poetului. Scrisorile în întregime apar prima dată în acest volum.

Poezia eminesciană deja cunoscută a devenit tot mai modernă, și s-a perfecționat din punct de vedere artistic, prin apariția continuă a variantelor noi.

Retraducerea operei lui Eminescu este motivată pe de o parte de perimarea variantelor vechi, pe de altă parte de datina veche și rodnică a literaturii noastre de traduceri potrivit căreia poezii noștri se iau la întrecere ca să formeze corespondentul maghiar cel mai fidel și cel mai autentic al operei celui mai mare poet român.

În rândul celor mai prestigioase ediții trebuie amintite culegerile *Költemények* (Poezii), București, 1966, și *Eminescu válogatott művei* (Opere alese ale lui Eminescu), Budapesta, 1967, prilejuate de anul jubilar Eminescu. Prima a dat o bogată culegere din poeziile poetului, colaboratorii volumului fiind traducători Franyó Zoltán, Bajor Andor, Deák Tamás, Jánosházi György, Kányádi Sándor, Lőrinczi László, Majtényi Erik, Székely János, Szemplér Ferenc, Veress Zoltán, și alții. Volumul apărut la Budapesta pe lângă numeroasele poezii, publică și o bună parte din creația în proză a lui Eminescu printre care și fragmentul de roman *Szárnyaszegett géniusz* (Geniu pustiu). Ambele culegeri publică mai multe poezii în traduceri mai recente. În volumul din Budapesta se pot citi ample însemnări ale lui Gáldi László cu privire la arta poetică a lui Eminescu și la valoarea artistică a tălmăcirilor.

Antologia, la un nivel similar cu creația originală, reprezintă un moment demn de opera celui mai mare creator al poeziei românești.

Potrivit unui principiu al literaturii noastre de traduceri operele unui poet trebuie să fie traduse de un singur traducător, pentru că traducerile colective nu pot fi unitare din punctul de vedere al vocii și al limbii poetice. Din acest motiv se consideră importantă activitatea de traducător a poetului Franyó Zoltán. Traducerile maghiare din Eminescu au fost sensibil îmbogățite de ediția bilingvă 1961 (variantele maghiară îi aparține lui Franyó Zoltán), apoi de volumele *Esticsillag* (1964) (Luceafărul) și *Legszébb versek* (1969) (Poezii cele mai frumoase), tot în traducerea lui Franyó Zoltán a cărei performanță, chiar dacă ar fi privită numai cantitativ, este excepțională.

În perioada postbelică renumitul istorician literar transilvănean, Kakassy Endre s-a ocupat cel mai mult cu cercetarea operei eminesciene. În volumul *A fiatal Eminescu* (Tânărul Eminescu) (București, 1950) prelucreează monografic viața poetului până la mutarea lui în București. Meritul volumului constă și în publicarea unor date mai noi, necunoscute până atunci în literatura de specialitate.

Volumul *Eminescu élete és költészete* (Viața și poezia lui Eminescu) (București, 1962) trece în revistă întreaga viață și activitate literară a poetului.

Pe lângă traducătorii din patria noastră și cei din R.P.U. s-au străduit să tălmăcească opera lui Eminescu. Din an în an tot mai mulți publică traduceri din Eminescu. Menționăm volumul de „Poezii alese“ publicat de Jékely Zoltán (*Emineecu válogatott versei*, 1947) și trei antologii, ale căror autori sunt Képes Géza, Kálnoky László și Jékely Zoltán.

Renumitul lingvist din R.P.U., Gáldi László a contribuit la popularizarea operei lui Eminescu și prin studii și analize publicate în limba franceză. (*Les variétés expressives de l'hendécasyllabe dans la poésie de Michel Eminescu*. Acta Linguistica, 1962. 1—2: 137—165., *Cointribution à l'étude de la syntaxe poétique de Michel Eminescu*. Acta Linguistica, 1965. 1—2: 117—133.). Tot el a alcătuit dicționarul poetic al limbii poetice a lui Eminescu.

Totalizând cele afirmate despre operele amintite mai înainte, considerăm, că aceste ediții ale lui Eminescu constituie o înaltă sinteză a literaturii de traducere mai veche și mai nouă din opera marelui poet.

Reiese deja și din cele expuse până în prezent că dispunem de mai multe traduceri din cele mai bune creații ale poetului. Ar fi suficient să amintim cele trei traduceri aflate la perfecțiunea traducerii artistice ale Luceafărului, făcute de Áprily Lajos, Berde Mária și Franyó Zoltán. Dar — numai din curiozitate — să amintim că avem 20 de variante traduse ale poeziei. De ce nu-mi vii, cunoaștem optsprezece de traduceri ale poeziei La steaua, șaispe ale poeziei Somnoroase păsărele, cincisprezece ale poeziei Și dacă, etc.

Pe baza acestora — și câte producții artistice s-ar mai putea aminti — credem, că în literatura maghiară de traducere artistică cele mai numeroase variante și cele mai izbutite tălmăcirii sunt din opera lui Eminescu. Cel mai mare poet român a găsit în lucrările poezilor maghiari tălmăcirii demne de rangul și arta sa poetică.

Cercetarea creației eminesciene nu s-a terminat, apariția continuă a datelor noi dovedesc interesul continuu și sincer, motiv pentru care nu s-a încetat nici traducerea nici retraducerea operei eminesciene.

Cele expuse în lucrarea prezentă oglindesc interesul stârmit în rândul publicului maghiar de creație artistică a marelui poet român.

EMINESCU IN HUNGARISCHE LITERATUR

(Zusammenfassung)

Der Beitrag beschreibt die ungarische Übersetzungen aus dem Werke Eminescu von Anfang bis zur Gegenwart. Die Quellen sind die bibliographische Arbeiten von Andor Réthy: *Emiscu költeményei* (Gedichte von Eminescu; 1964) und *Sámuel Domokos A román irodalom magyar bibliográfiája* (Ungarische Bibliographie die rumänischen Literatur).

Dieser Durchblick ist ein erseits quantitativ, aber zeigt auch daraufhin, wie die Übersetzungen von Eminescus Gedichten immer künstlerischer genorchen sind und Übersetzungen Anstoßgaben.